

Originea Romînilor **– din nou sub tipar –**

DE

Roxana VIERU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

O parte a lucrărilor concepute de Alexandru Philippide a fost reeditată în cadrul unui proiect care s-a finalizat în 1984 și care poartă titlul de *Opere alese*. Inițiatorii acestui proiect sînt Gheorghe Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil. Cartea include studii de teorie a limbii (1. *Principii de istoria limbii* – noțiuni generale de lingvistică și tratarea detaliată a principiului comodității, a principiului clarificării și a principiului legiurii; 2. *Introducere în știința limbii* – cu subcapitolele *Natura și structura științei*, *Analiza limbii*, *Cercetarea comparativă și istorică a limbilor*, *Cercetarea legilor limbii*, *Categoriile de schimbări ale limbii și cauzele schimbărilor*, *Numirile ramurilor științei limbii*, *Lingvistica și celelalte științe sociale*; 3. *Fiziologia sunetelor* – actualitatea cercetărilor din cadrul acestei discipline, noțiuni generale de acustică a sunetelor, instrumente de cercetare, probleme ale articulării, clasificări ale sunetelor, schimbări fonetice; 4. *Pagini de teoria limbii din Originea romînilor, II* – reluarea notei de subsol din cartea amintită referitoare la baza de articulație și la baza psihologică). La textul lui Philippide se adaugă numeroase și ample comentarii ale editorilor – referitoare la probleme de formă a textului propus, dar mai ales referitoare la chestiuni de fond ale problemelor discutate de autorul cărții.

Aceeași echipă (la care s-a alăturat, spre final, cercetătoarea Luminița Botoșineanu) a reușit și finalizarea unui al doilea proiect (mult mai îndrăzneț și care a necesitat un efort imens) intitulat *Istoria limbii române* (în fapt, suportul de curs al profesorului ieșean, niciodată publicat de el, dar reconstituit de echipa curajoasă și muncitoare care a mers pe urmele editorilor lui Ferdinand de Saussure).

O încercare de reeditare a cărții *Originea romînilor* nu a existat pînă acum datorită volumului imens al materialului de cules și prelucrat. Acum cîțiva ani am început lucrul în vederea realizării acestei ediții. Există două motive care m-au determinat să mă mobilizez în această acțiune atît de anevoioasă: faptul că astăzi nu mai există decît cîteva exemplare din această lucrare monumentală (și dintre acelea unele sînt parțial deteriorate) și apoi,

poate ca o consecință, impactul scăzut asupra generațiilor actuale de intelectuali în formare.

Într-o primă etapă am reprodus cu fidelitate textul din varianta apărută în 1925 (primul volum) și 1928 (volumul al doilea). Pentru cine nu cunoaște textul, lucrul acesta ar putea părea extrem de simplu, considerînd că totul se poate rezuma la o simplă scanare. Cititorul avizat știe, însă, că textul integral însumează 1760 de pagini și că volumul al doilea îndeosebi (în care sînt făcute observații referitoare la asemănările și deosebirile dintre dialectele limbii române pe baza unui foarte bogat material lingvistic – furnizînd exemple care se reclamă de la toate palierele de limbă) presupune multă mîgălă și atenție, deoarece autorul utilizează în scriere numeroase semne grafice adiacente literelor. Nu este o transcriere propriu-zis fonetică, dar apropiată de ea; Philippide mărturisea că face uz de simboluri adiacente numai acolo unde este absolut necesar, pentru a nu îngreuna lectura textului. Iată cum explică Alexandru Philippide în prefață opțiunea sa: „De ortografia fonetică specială mă servesc numai cînd este vorba de multă precizie. Pentru aceea, adeseori scrisoarea obișnuită românească și cea preciză fonetică se găsesc în unul și acelaș cuvînt, astfel că preciz fonetic este scris numai sunetul de care este în special vorba, de pildă *ćićór* (= cu ortografia comună românească *cicîór*, cu ortografia preciză fonetică *ćićór*)”.

Textul *Originii romînilor* nu mai este astăzi accesibil în măsura potrivită, probabil și datorită felului în care este prezentat materialul. Lucrarea cuprinde o cantitate foarte mare de informații, care este susținută pe un schelet frastic arborescent. Fraza este amplă, cu nenumărate ramificații și cu multe trimiteri la fragmente anterioare și ulterioare. Pentru lectorul modern deprins cu o frază curgătoare și cît de scurtă posibil în stilul științific, textul este greu de urmărit. Conținutul atît de complex este greu de asimilat cînd nu are o formă de prezentare atrăgătoare. Mai mult decît atît, notele de subsol – ample, unele dintre ele ajungînd la cîteva zeci de pagini – reprezintă în mare parte ele însele texte de sine stătătoare și ar fi fost mai bine să fie prezentate sub forma unor paragrafe distincte. Stilul adoptat de Philippide este mult îngreunat și de unele formule greu de înțeles de către potențialii cititori deprinși cu limba literară a secolului al douăzeci și unulea. Profesorul ieșean prefera de multe ori regionalismele și arhaismele (fonetice, gramaticale și lexicale) în locul formelor indicate de normele limbii române din perioada contemporană cu el. Multe dintre neologisme le nota în conformitate cu rostirea din limba de proveniență. Ortografia întîlnită în text nu se mai suprapune peste cea cu care sîntem astăzi deprinși. La toate acestea se adaugă inconsecvența: Philippide oscila între fonetismele și structurile lingvistice proprii pe de o parte și

formele recomandate de lucrările normative ale vremii, pe de altă parte, de asemenea între două sau mai multe variante de scris (de exemplu ale unor antroponime sau etnonime) propuse de diverși autori consultați de el.

Etapa a doua a proiectului de reeditare a *Originii românilor* a pus mari probleme în atari condiții. Dificultatea vine din complexul de opțiuni și apoi de alegeri ce trebuia să fie făcute. Bineînțeles că nu puteam schimba substanțial haina pe care o îmbrăca materialul prezentat. Nu am intervenit nici în structurarea textului, nu am transformat nici limba lui Philippide. În linii mari, modificările pe care le-am operat în text țin de adoptarea sistemului de norme de tehnoredactare folosit astăzi în edituri (de exemplu, titlurile au fost redactate prin fonturi scrise italic), de actualizarea ortografiei (structuri notate de autor în doi sau trei termeni le-am scris într-un cuvânt, structuri sonore redactate într-un cuvânt le-am notat ca sintagme formate din mai mulți termeni, numele lunilor anului și etnonimele le-am scris cu inițiale minuscule, numele considerate astăzi proprii le-am scris cu inițiale majuscule (*Marea Neagră*), în cuvintele care conțin nazală urmată de bilabialele *p* sau *b* s-a înlocuit nazala dentală cu cea bilabială, etc.), de corectarea unor denumiri (după verificarea cu hărți mai vechi și mai noi) și de uniformizarea scrierii unor lexeme (acolo unde apăreau două sau trei forme de scriere pentru unul și același cuvânt).

Am conservat unele forme (fonetice, gramaticale) care poartă amprenta lui Philippide, ilustrând preferința sa pentru forme mai vechi (*posede, strădănuință*), pentru cele locale (*fărmături, fimeile, îndămână, jălit, cîne*) sau pentru variante grafice de neologisme care reflectă etimologia lor (prin scriere similară scrierii sau pronunțării modelului din limba de origine) (*dissolvat* < lat. *dissolvere*, *immigrant* < fr. *immigrant*, lat. *immigrans*, *irreal* < fr. *irréel*, *irrezistibil* < fr. *irrésistible*, lat. *irresistibilis*, *(mi)occlusiv* < fr. *occlusif*).

În luarea deciziilor am ținut cont de regulile de bază cunoscute de către filologi. Am avut avantajul și de a avea modelul unei alte ediții – *Opere alese* – care să aibă la bază text scris de Philippide. Unele situații, însă, au fost inedite și a trebuit să adaptez regulile. În alte cazuri, soluțiile propuse de alți editori nu au părut potrivite contextului și atunci m-am abătut de la acestea (evident, în limitele impuse de spiritul filologic). *Istoria limbii române* care poartă semnătura aceluiași autor nu a fost de nici un folos dintr-un simplu considerent: lucrarea nu a avut ca suport un text publicat de Philippide, ci s-a efectuat ca urmare a reconstituirii (în mare parte) pe baza notițelor luate în timpul cursului predat de profesor la universitatea din Iași. Studenții înșiși au făcut modificări în text în conformitate cu modalitățile lor de pronunție și

scriere (în unele puncte diferite de ale maestrului lor). Unele preferințe ale lui Philippide erau în afara normelor chiar și a epocii sale (cu atât mai mare este devierea față de normele actuale).

Cele mai grele decizii au ținut de modificările operate în citate. În cazul citării unor autori străini, când traducerea a fost realizată de autorul însuși, uniformizarea era, desigur, permisă (în respectivele citate ne întâlnim tot cu structurile lingvistice ale lui Philippide). Citatele din autori români au constituit o reală problemă cu atât mai mult cu cât Philippide însuși nu a dat dovadă, în paginile cărții, de acribie filologică, în sensul că nu toate citatele oglindesc fidel textul original (în *Notă asupra ediției* arăt diferențele existente între câteva citate furnizate de autor și textele din care acestea au fost extrase); acolo, în măsura în care s-a putut (dacă am găsit textele și am putut face verificarea), am îndreptat lucrurile în direcția impusă de normele filologice.

O contribuție a mea foarte importantă ca editor al *Originii românilor* constă în alcătuirea unui indice al tuturor formelor discutate de autor. Există un astfel de indice și în ediția veche, însă el trebuia refăcut din două motive: paginația nu mai corespundea în ediția actuală și, mai important decât atât, am considerat că acel indice era incomplet (cuprindea doar câteva dintre lexemele și noțiunile dezbătute de autor în lucrare). Formele cuprinse în indice nu sînt ordonate exclusiv alfabetic, ci am avut în vedere ordonarea lor în funcție de etimologie (așa cum este ea considerată de către Philippide și de autorii citați de el) și apoi, în cadrul grupărilor nou constituite, am realizat o ordonare alfabetică a acestor forme.

Este de sperat ca noua ediție ce va apărea cât de curînd să fie bine primită de către publicul tînăr și ca efortul depus pentru alcătuirea ei să fie realmente în sprijinul unei lecturi mai ușoare a unui text de o asemenea anvergură și cu un material atât de bogat și de dens în informație pur științifică.